

Omkring gasprospekteringen på en gammal gård i Ry

- Det är för pengarna, sa Lotta Hedström.

Hon satt till vänster om Carl Piper, markägare och ordförande i nätverket Heaven or sHell. Göran Gustafson, styrelseledamot i nätverket, satt till höger om honom. Precis bakom satt Tore Andersson, ägare till gården i Ry där Shell borrade efter naturgas. De befann sig på Sjöbo gästgivargård.

"Vad innebär undersökningstillståndet för dig som markägare?" stod det i inbjudan från Lantbrukarnas Riksförbund till mötet som hölls den 2 mars 2010.

På Riksförbundets möte var Carl Piper den enda markägare Tore kände igen. På väg in dit hade han dock sett några lantbrukare som samlades för sitt månadsmöte i ett intilliggande rum.

LRFs förbundsjurist berättade om Bergsstaten och markägarnas rättigheter. Göran Gustafson och Carl Piper informerade om Heaven or sHells arbete för att dels stoppa gasutvinning i Skåne, dels få till stånd en ändring av minerallagen så att markägaren får inflytande över en utvinning.

Carl Piper berättade om hur de för fyrtio år sedan framgångsrikt kämpat mot uranbrytning på Österlen.

- Det han sen läste upp kände jag redan till, säger Tore.

Övriga frågor inleddes med påståendet "Det är ödegårdar och ägarna bor långt därifrån".

- Ägaren och hans bror har nog ett annat syfte än pengarna, sa en man från de bakre bänkraderna. De har lurat Shell, de ville fotografera något unikt. Det syns att de bestämt sig för att dokumentera på webben direkt när de fått reda på var Shell tänkte borra. Att de första bilderna på hemsidan är tagna i början av maj, fem månader före starten, syns på de nyutslagna bokarna, de blommande maskrosorna, och den nyharvade åkern. Webbsidan är ju nästan som om man haft en online-kamera på plats. Bilderna säger ofta mer än Shells information.

Lotta Hedström, förra språkröret för Miljöpartiet, f.d. riksdagsledamot och nu kunskapsföretagare, sa än en gång att det var för pengarna.

Nästan ett år tidigare satt Tore vid köksbordet och läste ett brev från Shell. Han visste redan då att Shell tänkte leta efter gas i sydöstra Skåne.

- Vill de prata med mig så får de ringa eller komma hit. Jag ringer inte, sa Tore till sin sambo och la brevet i korgen för återvinning.

Kvällen därpå, den 21 april 2009, kom Henry Carlsson hem till Tore, han ville boka en tid att diskutera ett korttidsarrende för en borrhållplats på Tores gård. En timme senare var Tore klar över vad arrendet innebar men innan han skrev på ett kontrakt ville han att två saker skulle redas ut: arrendatorn måste också godkänna det, och det är en gammal släktgård så min bror Per-Gunnar Andersson (PG) bör veta om det.

En dryg vecka senare träffades Tore, PG, arrendatorn, Henry Carlsson och en konsult från Sweco på gården i Ry. Sweco hade utfört seismiska mätningar i Skåne under hösten 2008 för att utröna alunskiffrets tjocklek och utbredning samt för att hitta lämpliga borrhållplatser. Tores gård visade sig vara lämplig och där skulle den första borrhållningen ske, den första av de tre som planerats i Skåne.

- Här skulle det kunna bli, sa Henry Carlsson, och pekade ut en svacka i vallen.

- Min gård är den enda i Ry som har en plats där det är lite avstånd till bostadshus, sa Tore lite senare till sin bror. Det blir nog här de borrar, inte i lerhålan som Henry sa.

De befann sig ett hundratal meter framför en bok som stod som i en oas på en höjd i vallen. Boken var nyutslagen, maskrosorna blommande, åkern lite längre bort var nyharvad och en bokdunge bildade fond. Hans bror tog några bilder.

Det de inte visste då, men väl anade, var att de stod på den definitiva platsen för den första provborrningen efter gas i Sverige.

Bergsstaten bestämmer, inte markägaren, så Tore pratade inte med arrendatorn eller grannarna om den planerade borrhållningen. Enligt Shell skulle arbetet i Ry ta sex veckor så han räknade med några månader.

Fossilgasmotståndarna samlade sig i nätverket Heaven or sHell, tredje söndagen i september, inför skaran av gasmotståndare vid den planerade borrhållplatsen i Oderup, bad prästen i Västerstad förgäves Gud om motståndshjälp, och Shell anordnade informationsträffar i bygden.

- Det var lite märkligt att sitta på ett möte och höra Shell informera om att de skulle borra på en

plats öster om Lövestad utan att säga var, säger Tore. Jag hade ju redan skrivit på.

Sen blev det höst.

- Det är säkert demonstranter som sett Lottas nya "Heaven or sHell" hemsida, sa Tore till sin bror när de på kvällen den andre september 2009 körde förbi den nedlagda lokalföreningen i Lövestad, numera Färs Trä & Bygg.

- Annars skulle de parkerat nere vid kommundgården, fortsatte Tore och svängde in vid den nedlagda lanthandeln och körde ner till kommundgården där Shell skulle hålla ett möte om gasborrningen i Ry.

Vid Färs Trä & Bygg stod en grupp om ett sextotal personer, mest kvinnor. Påfallande många av dem hade yvigt rött eller grått hår, långa halsdukar och linnekläder. Man la direkt märke till en lång solbrun kvinna i fyrtioårsåldern, klädd i gräddvit kofta och blå jeans. I höger hand höll hon upp ett plakat med gasmotståndarnas logga på, ett gult kors över en röd skånekarta. Diagonalt från Ängelholm till Ystad stod i svart text mot vit botten "Heaven or sHell" och längst ned stod www.himmelsk.se.

Det var Lotta Nordstedt, grundaren av nätverket Heaven or Shell, den grafiska formgivare, webbdesigner och fotograf som under 13 år arbetat för mäklarfirman Uppvik & döttrar på Österlen, hon som nyligen köpt och renoverat ett gammalt hus i Ry. Hon var granne till Tores gård.

Bröderna parkerade vid kommundgården. Tore började prata med några bekanta från bygden. PG satte vidvinkelzoomen på kameran och gick upp till platsen där gasmotståndarna samlats. En affisch från Heaven or sHell satt fastklistrad på skyltfönstret till den nedlagda lanthandeln, numera konstateljé. Bakom affischen fanns en installation där en naken kvinnlig skyltdocka ingick. När man läste affischens storstilade rubrik "Heaven or sHell" fortsatte blicken naturligt till den nakna skyltdockans underliv.

Sedan Lotta Nordstedt poängterat att deltagarna måste uppträda med hyfs och inte fick ta till ens den minsta form av våld gick de förbi den nedlagda lanthandeln, passerade det likaså nedlagda mejeriet - nu verkstad för engelska veteranmarotorcyklar - och kom till entren på kommundgården.

- Vi tycker att alla som samlats här skall få komma in, sa Lotta Nordstedt där hon stod på trappan bredvid Shells informatör Henry Carlsson.

- Det här är ett möte för de inbjudna, sa Henry Carlsson.

Uttalanden om öppenhet och demokrati hördes. Närmast ingången stod några medelålders kvinnor, armarna höll de i kors hårt mot kroppen, mungiporna var neddragna och ilskan lyste i blicken. Männerna fanns där också men deras andel ökade ju längre bort från entren de stod.

- Alla ryms inte i lokalen, sa Henry Carlsson.

Dörrarna stängdes runt 22 inbjudna markägare och grannar, representanter från Sjöbo kommun, Shells informatör, en geologiprofessor från Lund samt en expert från Sweco.

När den första bilden om principerna för gasborrning presenterades avbröts mötet och en kaotisk debatt bröt ut: Sjöbo kommuns miljöenhet ansågs vara inkompetent, den hade ju gett tillstånd för lätt. Ry skulle bli en industripark. Man ville ha den bygd man flyttat till orörd. Husen de köpt var osäljbara om köparna visste att det skulle bli gasfält.

- Säg ingenting! det är ändå meningslöst, viskade Tore till sin bror.

De med fåriga ansikten, solbrända seniga underarmar och grova nävar, de satt tysta hela kvällen. Alla utom en. Han sa två ord på vägen ut: "polsk riksdag".

- Vad gör du här? Vem är du? frågade en kvinna i hätsk ton.

PG hade just ställt en retorisk fråga om hur dessa motståndare till fossila bränslen skulle ta sig hem med sina bilar. Så länge oljan kom från tredje världen och miljöproblemen stannade där levde de bekymmersfritt.

- Jag är uppvuxen på gasprospekteringsgården, sa han.

- Kör härifrån direkt! Du har inte här att göra! fortsatte kvinnan.

- Du, som utanför lokalen ropade på demokrati, vill nu alltså kasta ut den som vill debattera, sa PG.

Geologiprofessorn Kent Larsson från Lunds Tekniska Högskola nämnde att den radongas som skulle kunna komma upp ur ett borrhål är försumbar jämfört med den radongas som naturligt finns i högriskområdet runt Christenehof och ut mot Österlen. De jordskalv som ibland drabbar Skåne kan inte skada det tänkta borrhålets cementfyllda stålfoderrör, och kommer ett skalv som knäcker röret får de boende annat att tänka på.

Mötet avslutades. Fossilbränslemotståndaren och grundaren av nätverket Heaven or sHell lämnade parkeringen i sin fyrhjulsdrivna jeep med V8 motor.

Både Ystads Allehanda och Skånska Dagbladet hade reportrar på plats i Lövestad. Deras reportage kom bara att återge det som Heaven or sHell berättade om på parkeringsplatsen utanför lokalen, inget om det oförsonliga möte som samtidigt pågick därinne.

Sex veckor senare började arbetena i Ry. Byvägen där svänger tvärt till vänster efter en liten backe. Ett torp ligger till vänster om kurvan, och till höger alldeles intill vägen ligger ett gammalt vittrappat litet stenhus följt av den deltaformade utfarten från vägen till Tores gård. Mitt i denna utfart stod en stor och vacker gammal lönn som ställde till besvär när jordbruksmaskinerna skulle passera.

Nu skulle trädet bort. Den 15 oktober 2009 stannade Jan Johansson, från Ove Johanssons Entreprenad AB, vid korsningen med sin lastbil. Den var lastad med en stor grävmaskin. Folk från Shell kom i stadsjeepar. De trodde att de möttes av en grupp demonstranter när de fick syn på Tore och några grannar som väntade på dem vid trädet.

Ekipaget var för tungt för att köra förbi stenhuset. Huset kunde rasa. Grävmaskinen backades av trailern för att köras till borrhplatsen men först skulle lönnen fällas.

Mannen i torpet ansåg att trädet var hans, liksom en del av Tores utfartsväg samt planen vid stenhuset. Han skulle därför få ett par billass stenkross som ersättning för slitaget som Shell orsakade.

Med ett djupt drag på höger sida och ett på vänster sida om trädstammen och sedan en knuff med skopan på stammen avslutade Jan Johansson lönnens hundraåriga liv. Höstgula lönnlövs dofter blandades med dieselavgaser.

På gränskartan från lantmäteriet är de berörda gränserna avsiktligt utelämnade eftersom de fortfarande är administrativa och ungefärliga. Områdeskartan som mannen i torpet använt gällde inte. Tore visste dock sedan barnsben var gränserna gick.

- Han fick bra ersättning för mitt träd och min utfart, konstaterar Tore.

- Jag skall snart så majs här, sa arrendatorn.

Tjälén hade just släppt men innan han ens kunde harva för sådd skulle 1500 ton grus och stenkross, en betongbassäng, en borrhbrunn, 1500 kvadratmeter HDPE gummiduk, 3000 kvadratmeter geotextil och hundratals meter dräneringsrör till soptippen i Ystad. Gummiduken skulle levereras sönderdelad i 1500 kvadratmeterstora skivor. En tre hundra meter lång makadamväg skulle

schaktas bort till en hög i åkerkanten, 3000 kvadratmeter alv skulle luckras upp till en halv meters djup, och sedan, när matjorden lagts tillbaka, då kunde arrendatorn harva.

Det regnade när den 12 ton tunga borrhbrunnen lyftes upp på en trailer från Lasses Vulk. Väl ivägkörd var den mest förorenade delen borta från borrhplatsen. (Nils Landgren, affischnamn mot gas, har under flera år spelat stående på en trailer från Lasses Vulk under "musik under stjärnorna")

Borrhålet blev 962 meter djupt. De nedersta 100 metrarna gick genom det alunskifferskikt där gas kan finnas. Den 3 maj 2010 kapades toppen av foderröret två meter under markytan för att begravas med ett par kubikmeter cement. Jan Johansson kom att gräva i ett stengärde, som hans far hade grävt ner 44 år tidigare, när han frilade foderrörets topp.

Man kunde ännu i juli se var borrhplatsen legat eftersom jorden där var ogräsfri. Alla andra spår är borta.

- När jag nu står där och tittar så är det som om det aldrig hade hänt, säger Tore.

Utan bilderna hade det inte gått att föreställa sig hur omfattande arbetet var: säkerhetsfolkets detaljreglering och övervakning, det ständiga städandet, den tidsödande säkerhetsgenomgången, den noggranna kontrollen av leveranserna.

- Besökare var tvungna att parkera bilen med fronten bort från platsen så man lätt skulle kunna utrymma.

Det fanns inte en enda svensk i borrhbesättningen, säkerhetsstyrkan eller ledarskapet stationerad på platsen. Kanadensare, amerikaner, briter, holländare, belgare, spanjorer, jordanier, bosnier, schweizare, tyskar, ryssar och rumäner. Ingen av dem kunde svenska.

Tore blev pensionär samma höst som borrhningarna började. Skrattrynkorna syns tydligt i hans solbrända och fårade ansikte. Håret är grått, krulligt, tätt och står rakt upp. Kroppen är smärt. Under hösten gick han, som vanligt med raska lätta steg, sina rundor över åkrarna på sin gård. Han var klädd i en sliten jaktjacka med krackelerat ok. Sambons hund följde med.

Tills nyligen gick han i ett landskap där motorljudet från traktorer och torkfläktars vinande blandades med suset från bokarna och vråkarnas rop. Nu gick han runt den plats där Shell just då utförde den första provborrningen någonsin efter gas i Sverige.

Han mindes arbetet på sockerbetsfälten, de ändlösa betraderna som han och hans bror som barn skulle luka, solens brännande hetta, hästflugornas bett, hur de längtade till kafferasten under den stora boken, hur alla pojkarna i byn grillade korv vid dammen, hur behaglig doften av nyslagen klöver var och hur de red på de lata ardennerhästarna.

Han mindes hur de pudrade rovarna med DDT och hur de körde Fordson traktorn med sprutvagnen i fruktodlingen vid bokdungen. Där fanns förutom päron- och plommonträd Cox Orange-träd, som besprutades intensivt, och hundratals rikbärande Laxton Superb träd som klarade sig med lindrig besprutning. Dess äpplen gick inte att sälja, namnet var fel. Folk ville ha Cox Orange trots att de tog Laxton för Cox Orange.

Han mindes att de frossade i frukt och bär, att de på femtiotalet lekte i majsfälten där de satte upp fågelskrämmor för att få bort råkorna som ryckte upp majsplantorna, att de förlamade råkorna försökte flyga och att han undvek råkkolonin för stanken av döda råkor.

Han mindes hur illa hans mor tyckte om all gift som användes. Hans far slutade med kvicksilverbetat utsäde, andra fortsatte. Råkkolonin försvann 1965.

Tore rev upp fruktodlingen när han tagit över gården. Han slutade odla betor.

Den engelska Tore lärt sig i femtiotalets folk-skola var sedan länge glömd. Den hade ändå inte räckt till vid borrhplatsen. Fanns det någon som kunde tolka till svenska så band Tore hunden i grävskopans utanför platsen, tog på sig skyddskläderna och gick dit in. Oftast fick Tore betrakta platsen från utsidan.

Tornfalkarnas ryttlande avbröts av störtdykningar mot sorkhålen vid jordvallen. Gässen flög över riggen. Gladorna blänkte som om de var gjorda av guld där de kretsade. Vråkarnas melankoliska rop överröstades av dieselmotorernas enformiga mullrande. Kungsörnen kom seglande söderifrån och försvann över naturreservatet. I skydd av en rullstensås bökade en flock vildsvin mitt på dagen i den gamla majsåkeren tre hundra meter bort. Korparna konstflög högt i skyn. Rådjuret passerade. En tigerfärgad danskmärkt bondkatt satt vid riggen och väntade på att borrharna skulle ge den mat.

- GÅ NER! GÅ NER DÄRIFRÅN! vrålade den amerikanske platschefen. En borrhare som stod uppe på borrhören på lagerrampen vid "catwal-

ken" hade försökt att med en spark rulla över ett fem hundra kilo tungt rör till "catwalken".

- Hade han halkat så hade rören klämt ihjäl honom, jag borde gett den idioten sparken direkt, sa han på texasdialekt till PG. Ingen jävel skall dö på min plats. Det får ta hur lång tid som helst, vara hur omständligt som helst, underleverantörerna får klaga bäst de vill, det får kosta vad det vill men ingen person får skadas. Jag bär ansvaret här. Riktigt ansvar.

- Jag skiter i vad du fotograferar eller vad tidningarna skriver, sa han och gick iväg.

Maten hade blivit dyrare men skadorna färre om lantbrukarna använt säkerhetsrutiner som liknar borrharnas, så kommenterar Tore Shells arbetsrutiner. De tänker i förväg på hur arbetsmomenten skall kunna utföras säkert. Lastmaskinföraren fick ju en tillsägelse för att han vred på ratten när maskinen, som var lastad med borrhör, stod still. Hjulen grävde små gropar i marken. De kunde fått nästa last med rör att svasja till.

När "Greven", han kallades så, på Skånepolisen den 28 april 2010 ringde till PG hade det gått ett dygn sedan PG sänt in bilder på en brandhärd. Den bestod av ett par halvmeterlånga, delvis förkolnade, vedpinnar vid den bräckklädda korsvirkesväggen på den obebodda gården i Ry. Nässlorna hade redan börjat växa in i härden.

Ett inlägg på Heaven or sHells facebookgrupp som hyllade det då nyligen utförda sabotaget mot Shells borrhplats i Hörby fick PG att polisanmäla brandförsöket. Den annars så talföra och massmediala styrelsen för Heaven or sHell hade varken kommenterat eller tagit bort våldshyllningen.

PG beskrev varenda korsning, sväng, backe och hus för den sista kilometern fram till gården för polisen. Och återigen nästa dag. När polisen ett par dagar senare närmade sig gården ringde de till Tore. "Försök till MORDBRAND" skrek Skånska Dagbladets löpsedel på ICA affären i Lövestad. Polisutredningen lades ned. PG plockade då upp den orörda brandhärden.

Ett par veckor senare var borrhplatsen återställd.

- Gården var för liten för att det skulle gå runt, säger Tore. Den är ett arvegods, jag skulle aldrig köpt den. Sedan åttiotalet är jorden utarrenderad.

Maskinerna blir allt större, gårdarna likaså. Internationella bolag kommer att konkurrera ut

familjejordbruken. Ekonomer styr och all verksamhet som kan ge vinst kommer att utvecklas.

Om lagstiftningen ändras så att markägarna får bestämma över gasfyndigheter och om de dessutom får en anseelig del av vinsten kommer borrhornen att stå bland vindkraftstornen, fast inte lika tätt, tror bröderna.

- Det var inte det Heaven or sHell ville bana vägen för, säger Tore avslutningsvis.

- När bränslebristen blir akut kommer kinesiska intressen att köpa upp marken för gasens skull, säger PG. Är importerad kinesisk mat då billigare än svensk kommer landskapsbilden att än en gång förändras eftersom konsumenternas plånböcker, varken miljö eller kultur, styr utvecklingen. "Mat mot Gas".

Protester och överklaganden försenade borrhornen i Ry. Utrustningen krånglade, fler krav ställdes, extra säkerhetsutrustning skeppades från USA, en borrhorna var undermålig, vintertemperaturen blev sträng, rör frös sönder, specialvärmare installerades, skånevintern tryckte in snö överallt och borrhorna såg ut som polarfarare.

PG fick många fler tillfällen till unika bilder än han anat den första maj 2009.

Augusti 2010
PG Andersson